

PRIKAZI IN OCENE

IRIT ROGOFF

TERRA INFIRMA

Geography's visual culture

Routledge, London in New York 2000, 196 str.

Knjiga Irit Rogoff, predstojnice Oddelka za umetnostno zgodovino in vizualno kulturo na Goldsmith kolidžu londonske univerze je zbirka že objavljenih, a na novo predelanih esejev na temo izgube ali odsotnosti navigacijskih načel v trenutku, ko si skušamo predstavljati kakršnokoli obliko trdnega geografskega soglasja o identiteti, pripadnosti in pravicah. Rogoffova vztraja pri politiki, ki bo utemeljena v zahtevi po fundamentalnih spremembah v razredih, rasah in spolu. Geografija je za Rogoffovo epistemološka kategorija, kakor rasa ali družbeni spol, in je potemtakem v povezavi z umestitvijo, razmestitvijo. V geografijo projicira elemente t. i. conske logike, ki le-to povezuje s klasifikacijo, lokacijo, topografijo sebstva, jaza in drugosti. Geografija se veže na te umestitve in ustvarja nove razmestitve, ki skozi refleksijo novih con v prostoru (danes govorimo vse bolj o obmejnih območjih, dematerializiranih conah, mednarodnih svobodnih mestih, getih itd.) kaže, da je samo tradicionalno pojmovanje geografije postavljeno pod vprašaj.

Rogoffova se skuša osredotočiti na pripadnost in pripadanje kot kategoriji, ki definirata odnose med subjektom in njegovim mestom. Konstitucija pripadanja je v povezavi s procesom izključitve, kar po Rogoffovi pomeni, da pripadati ni nekaj, kar je samo povezano s tistim, kar je vključeno ali izklu-

čeno, pač pa gre pri kategoriji pripadnosti za dinamično funkcijo ali obliko. Rogoffova se namreč sprašuje, katerim pogojem mora ta kategorija ustrezati, da rečemo, da je nekdo izvržen, oz. ne pripada določeni skupnosti.

Pri tem poskusu sta psihoanaliza in dekonstruktivizem za avtorico odločilnega pomena. Obe vedi razume kot mobilizacijsko silo, kar sama imenuje lekcija post-strukturalizma. Rogoffova vztraja pri premiku od moralističnega diskurza, ki govori o geografiji in lokaciji, ki nam pripoveduje, kaj naj bi kdo bil, kdo ima pravico biti nekje in ne drugje, ter kako naj se tam vede, v smeri kontingente etike o geografski umestitvi. Pri tem pa je, kot sama zapiše, mobilizacija lastnega nezadovoljstva razumljena kot vodilna sila pri kritičnem in teoretičnem delu.

Drugačen pogled na geografijo ter njeva umestitev v odnosu do psihoanalize je v ozki povezavi s tistim, kar imenuje fantazmatsko ozadje. Pri tem se sklicuje na delo Jacqueline Rose, ki je fantazmo opredelila kot politično formacijo. To, da ima fantazma težave pri vstopu v politično argumentacijo, je posledica tega, da le-ta predstavlja pomembno politično formacijo. Z geografijo so zadeve podobne: geografija je kritična etika, ki izziva politično argumentacijo. Podobno kot nam Rose poda pogled na fantazmo, ki jo razume kot tisto kategorijo, ki

nam omogoča uzreti notranjo mejo državljanstva samega, nam Rogoffova predlaga geografijo na način koncepta nedomače geografije, ki po njej predstavlja radikalno možnost za redefiniranje zadev, ki se tičejo lokacije; gre za radikalizacijo pojmovanja lokacije, ki je povsem drugačna od tistega, kar nas o lokaciji poučuje država.

Ob takem pojmovanju geografije sta se radikalno spremenila tudi funkcija samega pogleda in spomina. Zdi se, kot da bi se Rogoffova skušala vrniti v tiste dimenzije geografije, ki so povezane s poetičnim, imaginarnim in spominom. Pri takšnem poskusu pa se vsakič pokaže nekakšna grozljiva tujost, saj se brišejo meje med imaginacijo in realnostjo in se tisto, kar smo štel za fantastično, ponudi kot realno; to je situacija ko simbol prevzame pomembnost in moč tistega, kar je simboliziralo in deluje tako, da učinkovito in sistematično reificira vse podobe ter nam onemogoča, da bi sprejemali reprezentacijo brez vključevanja predhodno osvojenega znanja, mišljenja, ravnanja. Gre za samosvojo domačnost geografije, za katero smo v skušnjavi, da bi jo povezali s Freudovo »vrnitvijo potlačenega« v *Das Unheimliche*. Zato kot o vzporednici temu »Unheimliche« govori Rogoffova o »unhomed geographies«, nedomačih geografijah (str. 4).

Rogoffova skuša na novo napisati geografijo in njen znakoven sistem, uporabljajoč nove tipologije prostora in novo matrico prostorskih con. Pri takšnem teoretičnem delu imajo poseben pomen telesa. Telesa so kot objekti spoznanja materialno semiotična generativna vozlišča. Njihove meje se materializirajo v družbenih interakcijah med človeškimi in nečloveškimi entitetami, v interakcijah s stroji in drugimi instrumenti vred, ki posredujejo izmenjavo in povezave in ki potemtakem funkcionirajo kot delegati za druge igralce/storilce. Za Rogoffovo je v knjigi eno od ključnih vprašanj,

kako utemeljiti alternativno množico med subjekti in objekti. Rogoffova se sprašuje tudi, kako lahko kulturni artefakti, ki drugosti in drugačnosti niso izvzeti, določeno pozicijo konstituirajo. Saj so kulturni artefakti ponavadi razumljeni samo kot objekti refleksije.

V povezavi tudi s post-kolonialno teorijo in z delom Homi Bhabhe, Edwarda Saïda in Paula Gilroya, se Rogoffova sprašuje, kdo ustvarja pomen in za koga. S takšnim spraševanjem, ki bi ga lahko sintetizirali tudi v stavku »kdo ima pravico omejiti pomen«, sledi teoretični tradiciji, ki družbeni spol, raso in jezik vključuje v analize lokacij in vizualnih reprezentacij. Takšno teoretično delo pa ima pomen tudi za diherarhizacijo podob in kulture. To so povezave, ki jezik utemeljujejo na analizi kulturne hibridnosti, diaspore, migracij in na elementih izsiljene ali prostovoljne prostorske razmestitve.

To pa je tudi način interpretacije, ki je tuj večini filozofije estetike in teorije umetnosti v našem domačem prostoru. Pomen knjige Irit Rogoff je v tem, da pokaže na produktivno akademsko prisvojitve post-kolonialnih teorij za področje filozofije umetnosti, estetike in teorije. Pokaže na politično estetsko dimenzijo identitete in podobe. Sklicujoč se na Gayatri Spivak predlaga, da moramo do mesta, geta in prostora vzpostaviti drugačen odnos branja in si ne predstavljati samega mesta kot oblike reifikacije in posedovanja. V tradiciji najboljšega semiotičnega (post)strukturalizma, ki mu je Rogoffova tudi teoretsko zavezana, je za njo prostor podoba, slika, primera, to je figura, konstrukcija, artefakt, gibanje, preemistite.

Vztrajajoč pri kritičnem branju, saj sama poudarja, da je treba razlikovati med hegemonističnim kozmopolitizmom in akademsko asimilacijo kulture na eni strani, ter radikalno post-kolonialno kritiko prostora,

mesta in lokacije na drugi, se Rogoffova za- teče k tistemu, kar je nedomače, čudaško, oz. naravnost srh vzbujajoče. Za osebno razumevanje lokacije ali umestitve ji služi Adornovo stališče iz njegovega spisa »O vprašanju: kaj je Nemčija«, v katerem je zapisal, da je nemoralno počutiti se doma v svojem lastnem domu.

Kontekst in pogoji umetnosti torej niso utemeljeni samo v parcialnem kontekstualnem branju. Geografija kot epistemična struktura s pripadajočimi označevalnimi praksami ni samo tista, ki oblikuje nacionalne in ekonomske povezave, pač pa tudi konstitucijo in fragmentacijo identitete. Zato se v drugem delu knjige Rogoffova poda v branje umetniškega dela Jochena Gerza, Mary Kelly, Vere Frenkel, Chinue Achebe in drugih.

Morda je za njen pristop najzaslužnejša feministična teorija in epistemologija. V osemdesetih letih, ko je družbeni spol postal polje analize, se je pokazalo skozi psihoanalizo, postkolonialno teorijo, semiotiko, dekonstruktivizem itd., da se tisto, kar je bilo desetletja izključeno iz teorije in kritike kulture, ne da tako zlahka vključiti v celotno, totalitarno, akademsko estetsko zgodbo, pač pa da je treba na drugačnih temeljih zastaviti celotno estetsko analizo in povsem drugače oblikovati estetsko matrico. Pozicioniranje in umestitev znanja, je postalo nekaj, kar se je, s feministično teorijo, postavilo v nasprotje z nevtralno, empirično ter pozitivistično zahodno institucijo filozofije in teorije umetnost. Družbeni spol, rasa in lokacija so epistemološke kategorije, ki nam povedo, kako vemo, zakaj vemo in kaj vemo. Rogoffova si prizadeva kritično dekonstruktivno razgraditi relacijskost do drugega in skuša postaviti pod vprašaj akademsko taksonomijo zahodnih družb ter fiksacijo v razliki, ki nastane samo zato, ker nekdo pripada drugi kulturi ali drugemu kontekstu. Zavzema se za opozicionalno ali

diferencialno prizorišče in vednost in se ob tem približuje kiberfeminističnim, teoretičnim izhodiščem Haravejeve in njenega teoretskega kroga.

Čeprav je Rogoffova tudi tu in tam nekritično vezana na tradicijo Foucaulta, Metza in na teorije tehnološkega aparata kot ideološkega aparata, se ji uspe odtrgati od zgrešenega pojmovanja, da je ekran ogledalo. Prav to zgrešeno pojmovanje, ki se je v sedemdesetih letih, utemeljeno na Baudryju in drugih, močno prijelo tudi v slovenskem filmskem krogu *Ekrana* itd., je tehnološkemu aparatu in pogledu podelilo neslutene možnosti identifikacije. Rogoffova se temu izogne, saj je njena interpretacija izvzeta popolni panoptizaciji pogleda ter jasno pokaže, da je ogledalo pravzaprav ekran.

Geografski znaki so za Rogoffovo kovček, kartiranje, meje in telesa. Te znake skuša locirati v delu že prej omenjenih umetnikov in pokazati, da jih lahko beremo znotraj vizualne kulture samo tako, da izpostavimo njihovo kompleksno multi pozicionalnost. Difraktna feministična alegorija je tako tukaj dovolila neprimernemu Drugemu priti na površje v geografiji, imenovani preprosto mesto, lokacija in prostor. Nedomača geografija je po Rogoffovi posebej primerena za raziskovanje artefaktnih in reproduktivnih tehnologij, saj se generično ukvarja s prediranjem meja med problematičnim jazom in nepričakovanim drugim in z raziskovanjem možnih svetov v kontekstu, strukturiranem s transnacionalno tehnološko znanostjo.

V takem kontekstu zastavi Irit Rogoff tudi zahtevo po radikalnem pojmovanju Drugosti in Drugega, ki se veže na najbolj zatrte skupnosti, ki so danes začele govoriti s svojim lastnim glasom ter postavljati zahteve kot subjekti. Za Rogoffovo je Drugi tisti, ki v temelju določa pomen in vsebino komunikacije. Vse, kar kdo želi ali misli, je v razmerju do kompleksnega in nenehno

se premikajočega polja Drugosti (stvari, pomena, želje). To pa ima povezavo tudi z njenim židovskim kontekstom odrasčanja in izobraževanja. Toda artikulacija Drugega ni popolnoma fiksirana in zato Rogoffova pravi, da je treba Drugega vseskozi re-definira-

ti. Na koncu lahko sklenemo, da zahteva Rogoffova zgodovinsko pozicioniranje tistih, ki zavračajo sprejetje dominantne sodobne zahodne (ameriške in evropske) naracije identitete in politike ter ponovno evaluacijo znana in odnosov dominacij.

Marina Gržinić Mauhler

ZGODOVINA IN USODA DRUŽBENOPOGODBENIH IDEJ

JOHN W. GOUGH
DRUŽBENA POGODBA

Kritična študija njenega razvoja

Temeljna dela, Krtina, Ljubljana 2001, 321 str.

Izid tako temeljite, pretehtane in vplivne študije, kot je Goughova kritična študija razvoja pojma »družbene pogodbe«, je vsekakor izjemen dogodek za naš teoretski prostor in razvoj domače politične teorije ter refleksijo v njenem okviru. Knjigo je odlično in skrbno uredil Igor Pribac, ki jo je tudi pospremil s spremno besedo z naslovom »Vrnitev pogodbe«, prevedli pa so jo Luka Om-ladič in skupina drugih prevajalcev. Prevod in urejanje tega dela, ki nedvomno sega na področje, ki doslej v naši prevodni literaturi ni bilo prisotno, je gotovo zastavljal vrsto terminoloških in prevajalskih problemov, ki so bili po prevodu sodeč skrbno, dosledno in ustrezno rešeni. Tako knjiga opravlja tudi vlogo, da terminološko zakoliči prevodne pojme tudi za prihodnje analize in

prevode, ki jih na tem področju nedvomno potrebujemo.

Tako je za naš teoretski prostor gotovo pomembno dejstvo, da ta knjiga prinaša pregled zgodovine obravnavane ideje v času, ko je od temeljnih del na tem področju preveden le Rousseau in njegova *Družbena pogodba*, ki je bila v času prejšnjega sistema pač ideološko najsprejemljivejša (in je pravkar doživela tudi terminološko pregledano in popravljeno izdajo). Še vedno nam namreč manjkajo prevodi tako Hobbesa, kot tudi Lockeja in Kanta in njihovih del o družbeni pogodbi.

Prevedena knjiga je v angleščini prvič izšla leta 1936, druga, popravljena izdaja, katere dodatke upošteva in prinaša tudi ta prevod, pa leta 1953, in velja za temeljno delo na tem področju,